

DĖL KAI KURIŲ BALTŲ KALBŲ AUGALŲ PAVADINIMŲ KILMĖS

A. SABALIAUSKAS

Krapas (*Anethum graveolens*)

1. Krapas yra senas kultūrinis augalas. Jo tėvynė veikiausiai yra Pietinė Europa (plg. O. Schrader, Reall., 1,344; J. Hoops, Reall., 1, 468). Krapus gydymui jau vartoję senovės egiptiečiai. Galimas daiktas, kad augino juos ir hebrajai (plg. G. Buschan, 147).

2. Ide. kalbose aptinkame įvairių šio augalo pavadinimų. Senovės graikai jį vadino ἀνηθον. Šis žodis mėgintas sieti su gr. ἀνεμος „vėjas, dvelkimas“. Tačiau į graikų kalbą jis galėjęs patekti ir iš Azijos ar Egipto (plg. Ė. Boisacq, D. ét., 62). Iš graikų šis pavadinimas pateko į lotynų kalbą – *anethum*, iš čia pranc. *anet(h)*. Kita dalis romanų kalbų turi krapo pavadinimą, kilusį iš lot. *feniculum* (plg. A. Walde, Et. Wb., 282): it. *finocchio*, port. *funcho*, isp. *hinojo*, o taip pat pranc. *fenouil*, angl. *fennel*. Rumunai ir moldavai turi vėl kitokį pavadinimą: rum. *mărăr*, mold. *мэрап*. Tas žodis aptinkamas ir albanų kalboje – *maráq* „Feniculum officinale“. Šių žodžių šaltinis yra lot. *marathrum* (plg. G. Meyer, Et. Wb., 259-60). Germanų kalbos turi vėl kitą, neaiškios kilmės krapo pavadinimą: sen. vok. aukšt. *tilli*, vid. vok. aukšt. *tille*, vok. *Dill*, angl. *dill*, dan. *dild*, šved. *dill*, norv. *dill*. Iš germanų šis žodis pateko ir į kai kurias suomių-ugrų kalbas: est. *till*, suom. *tilli* (plg. Л. Хакулинен, 2,55).

3. Slavų kalbos turi taip pat visai skirtingą nuo anksčiau minėtų krapo pavadinimą: ssl. *koprъ*, rus. *укроп*, *укропина*, *кроп*, *копер* (В. Даль, 2, 198; 4,485), balt. *кроп*, ukr. *крин*, bulg. *копър*, serb. – chrv. *kōnar*, ček. *kopr*, slov. *koper*, lenk. *kopr*, aukšt. luž. *kopřik* (plg. F. Miklosich, Et. Wb., 129; E. Berneker, Et. Wb., 564).

Dėl šio žodžio kilmės yra įvairių nuomonių. A. Mejė (Ėtud., 409) jį laiko skoliniu, tačiau šaltinio nenurodo. Kiti kalbininkai mano šį žodį esant slaviškos kilmės. F. Miklosičius (Et. Wb., 129) su minėtu krapo pavadinimu sieja dilgėlės pavadinimą: rus. *крапива*, bulg. *коприва*, ček. *kopřiva*, lenk. *pokrzywa* ir kt. Taip pat prie šios grupės jis linkęs sieti ir ssl. *koprina*, bulg. *коприва* „šilkas“. Toliau jis šiuos žodžius, žinoma, pirmiausia krapo pavadinimą, lygina su liet. *kvėpėti*, *kvėpas*, lat. *kūpēt*, *kvēpt*, *kvēpēt*, *kvēpes*. Semantiniu požiūriu toksai lyginimas visai įmanomas, bet fonetiniu sunku jį pateisinti. Fo-

netiškai labai pagrįstas šio krapo pavadinimo siejimas su minėtu dilgėlės pavadinimu. Čia aptinkame ir abiems žodžiams būdingą priebalsių perstatinėjimą. Tokiam F. Miklosičiaus lyginimui linkęs pritarti ir E. Bernekeris (Et. Wb., 564-5). Jo manymu, **koprǝ*, **kroprǝ* iš pradžios turėjo reikšti „dilgėlę“. Kadangi ir dilgėlė vartojama maistui, o taip pat liaudies medicinoje, tai iš jos savo vardą galėjo gauti ir kitas augalas, būtent, krapas. Analogišką atsitikimą jis nurodo su žodžiu *bǝrǝčb*. Tačiau, tur būt, negalima teigti, kad tai būtų visai analogiškas reiškinys. Čia vienas augalas pakeitė kito funkcijas ir perėmė pavadinimą, o krapas ir dilgėlė veikiausiai per daug skirtingi augalai, kad galėtų pakeisti vienas kito funkcijas.

V. Machekas (Rost., 165) dar kitaip aiškina šio krapo pavadinimo kilmę. Jo nuomone, tai yra slaviška šaknis. Šį krapo pavadinimą jis dar sieja su rus. *кропило* „*Oenanthe phellandrium*“, lenk. *kropidło*, rus. (o) *кпон*, *укпон* „verdantis vanduo“. Vadinas, pirminė šios šaknies reikšmė būtų „virti“, o žodžiai *kropǝ*, *kopr*, *kropidło* reiškę augalus virimui. Jeigu teisinga ši etimologija, tai krapai būtų vieni seniausių žmogaus vartotų kultūrinių augalų. V. Machekas Rost., 165) taip ir rašo: „*Anethum* — jedna z nejstarších pěstovaných rostlin“. Tačiau ir šis aiškinimas labai abejotinas. Pirmiausia, be šio lyginimo nėra jokių kitų argumentų, kad krapas būtų toksai jau savo svarbumu ir senumu išsiskiriantis augalas. Antra vertus, žodžio *укпон* veikiausiai negalima atskirti nuo veiksmazodžio *кпонуть* (plg. A. Meillet, Étud., 219). Be to, jeigu krapas būtų buvęs toksai svarbus ir senas augalas, tai šis jo pavadinimas turėtų būti aptinkamas, gal būt, ir kitose ide. kalbose, tuo tarpu kai dabar jį turi tik slavai.

Tokiu būdu slavišką krapo pavadinimą kol kas tenka laikyti neaiškos kilmės žodžiu.

Iš slavų kalbų šis krapo pavadinimas perėjo ir į kitas kalbas: alb. *kopër*, veng. *kapor*. Vėlesniais laikais iš rusų kalbos jį gavo kitos Tarybų Sąjungos tautų kalbos: bašk. *укпон*, mokš. *укпон*, kazach. *укпон*, bur.-mong. *укпон*, oset. *укпон*, evenk. *укпон*, čuv. *укпон*, tuv. *укпон* ir kt.

4. Lietuviškas šio augalo pavadinimas *krāpas* taip pat yra skolintas iš slavų. Į lietuvių kalbą tas žodis veikiausiai pateko iš lenkų kalbos (plg. A. Brückner, Fw., 96; Pr. Skardžius, Lw., 109; E. Fraenkel, Et. Wb., 288). Randame jį jau ir K. Sirvydo žodyne (Di., 104). Aptinkamas jis ir visose lietuvių kalbos tarmėse.

Iš lenkų kalbos paskolintas ir Latgalės latvių tarmėse aptinkamas *kropas* (Summent, 153; plg. E. Fraenkel, Et. Wb., 288).

5. Latvių kalboje daugiausia vartojamas krapo pavadinimas *dille*. Jis aptinkamas jau XVII a. latvių kalbos paminkluose: G. Mancelis (Phras. lett., XVI) rašo „Dillen, Dilles“, J. Langijas (Wb., 27) „Dilles, Dill, herba“. Taip ir Gliuko biblijos vertime randame: „juhs dohdaht to desmitu Teesu no Meh-trehm, Dilles un Kimmines“ (plg. J. Sehwers, 305). Latviai šį krapo pavadinimą gavo iš vokiečių kalbos.

Iš vokiečių tas žodis pateko ir į lietuvių kalbą: *dilė* (L. k. žd., 2,375), *dilutė* (L. k. žd., 2,381; J. Dagys, 23). Tačiau lietuvių kalboje jis labai retai tevertojamas.

6. Senovės prūsų kalbos paminkluose krapo pavadinimo nerandame. Tiesa, randame prūsišką vietovardį *Crapitten* (G. Gerullis, Ort., 71), kuris veikiausiai sudarytas iš *Krape* (toks prūsiškas asmenvardis) ir priesagos *-it-*. Lietuvių kalboje taip pat aptinkame pavardes *Krapaitis*, *Krāpas*. Tačiau sunku nustatyti, ar šie asmenvardžiai kilę iš krapo vardo, ar iš kurio kito žodžio.

7. Taigi ide. kalbose aptinkame daug krapo pavadinimų. Slavų kalbos turi bendrą, neaiškios kilmės krapo pavadinimą. Iš lenkų kalbos ši krapo pavadinimą gavo lietuviai ir kai kurios latvių kalbos tarmės. Šiaip latvių kalboje vartojamas vokiškos kilmės krapo pavadinimas. Kartais aptinkamas jis ir kai kuriuose lietuvių kalbos paminkluose. Apie senovės prūsų kalbą nieko tikra negalima pasakyti.

Kmynas (Carum carvi)

1. Kmynai jau senais laikais buvo gausiai vartojamas prieskoninis augalas. Dioskorido (De mat. med., 3, 61) nuomone, geriausius kmynus išaugindavę egiptiečiai, ypač Nilo deltos gyventojai (plg. G. Buschan, 148). Hipokratas abisiniškus kmynus vadina tiesiog karališkais — *κῡμων βασιλικόν* (plg. V. Hehn, 206). Čia veikiausiai turima galvoje kmynų rūšis *Cuminum Cyminum*. Europoje daugiausia išplitusi kmynų rūšis *Carum carvi*. Šio augalo sėklos jau aptinkamos Šveicarijos Robenhauzo sijinių gyvenviečių iškaskose (plg. G. Buschan, 149).

Senovės slavai kmynus vartodavę apeigose, priimant naujagimį į savo bendruomenę (plg. Л. Нидерле, 183).

Kažkas panašaus į suanglėjusią kmyno sėklą rasta tarp kitų grūdų Gabrieliškių piliakalnio iškaskose (plg. W. Swederski, 245). Tačiau dėl kitų tvirtesnių duomenų trūkumo jokių išvadų apie kmynų auginimą to meto Lietuvoje padaryti negalima.

2. Daugumas ide. kalbų turi tą patį kmyno pavadinimą, kurį jos dažniausiai skolinimo keliu gavusios viena iš kitos.

Graikų kalbos kmyno pavadinimas *κῡμων* veikiausiai skolinys iš semitų kalbų, plg. hebr. *kammōn*, aram. *kammōnā*, asyr. *kamūnu* ir kt. (plg. O. Schrader, Reall., 1, 655). Lyginant šiuos semitų kalbų kmyno pavadinimus su graikiškuoju, į akis krinta tam tikras vokalizmo neatitikimas, todėl kai kas, pavyzdžiui P. Kretšmeris (KZ, 29, 440-1), linkęs šia nuomone abejojti. Jis su minėtais rytietiškais kmyno pavadinimais sieja gr. *σκαμμωνία* šalia *κῡμων* (lot. *scammonia*) „tokia vijoklių rūšis“. Tačiau reikia pasakyti, kad senųjų rytietiškų skolinių vokalizmas dažnai nesutampa, todėl, atrodo, visai pagrįstai daugumas kalbininkų gr. *κῡμων* laiko bendrašakniu žodžiu su minėtais semitų kalbų kmynų pavadinimais (plg. O. Schrader, Reall., 1, 655; K. Lokotsch, Et. Wb., 84; Weigand, 1, 1169; E. Berneker, Et. Wb., 681; V. Machek, Rost., 157; A. Brückner, Sl. et., 239).

Iš graikų šis kmyno pavadinimas pateko į lotynų kalbą — *cuminum*, o iš čia įvairiais keliais į germanų ir romanų kalbas: sen. vok. aukšt. *kumil* < *kumin*, vid. vok. aukšt. *kumin*, vok. *Kümmel*, angl. *cumin*, šved. *kummin*, dan. *kømmen*, oland. *komijn*, it. *comino*, isp. *comino*, port. *cuminho*, rum. *chimen*,

mold. *ку́мен*. Taip pat šis žodis atkeliavo ir į kitas Europos kalbas: veng. *kőmény*, suom. *kumina* (plg. T. E. Karsten, IF, 26,249), est. *köömen* ir kt.

3. Ši kmyno pavadinimą turi ir slavų kalbos: ssl. *кјуминѣ*, rus. *мѣин*, *кмин*, *тимон*, *кумин* (В. Даль, 4,408), balt. *кмен*, ukr. *кмин*, ček. *kmín*, serb.-chr. *кѣмин*, lenk. *kmín*, slovén. *kumin*, *kum*, *čimin* (plg. F. Miklosich, Et. Wb., 117; E. Berneker, Et. Wb., 681). Kaip matome, slavų kalbose aptinkami įvairūs fonetiniai šio žodžio variantai. Jie paaiškinami šaltinio, iš kurio buvo paskolinti, skirtingumu arba atsirado jau slavų kalbų dirvoje.

4. Baltų kalbose taip pat randamas šios šaknies kmyno pavadinimas. Į jas jis pateko irgi įvairiais keliais.

Lietuvių kalbos tarmėse ir rašto paminkluose pasitaiko įvairūs šio pavadinimo fonetiniai variantai: *kmýnas*, *akmýnas*, *ikmýnas*, *kvýnas*, *knýnas*, *kimýnas*, *kímelis*, *kímulis*, *kémelis*, *kemelys* (plg. J. Dagys, 74).

Vartojama literatūrinėje kalboje ir labiausiai išplitusi tarmėse yra forma *kmýnas*. Ji randama jau mūsų senuosiuose raštuose (C. Szyrwid, Di., 86; M. Daukša, P., 314). Į lietuvių kalbą šis žodis turėjo patekti iš baltarusių arba lenkų kalbų (plg. A. Brückner, Fw., 95, 101; Pr. Skardžius, Lw., 104; J. Otrębski, Tw., 3,29).

Lietuvių kalboje priebalsių junginys *km* — nėra įprastas. Todėl dėl lengvesnio tarimo *km* — kai kuriose tarmėse buvo išskaidytas į du skie-menis, tokiu būdu atsirado formos: *akmýnas* (Rk, Sdk, Zr, Trgn), *ikmýnas* (Všk, Grž), *kimýnas*.

Beveik visuose Žemaičiuose aptinkama forma *kvýnas*. Ši forma kilo disimiliacijos keliu iš formos *kmýnas*. Toks *v* ir *m* kaitaliojimasis šalia kito nosinio garso aptinkamas ir kitose ide. kalbose: lenk. tarmėse *świntarz* < *cementarz* (plg. M. Niedermann, TiŽ, 2,440), it. *novero* < lot. *numerus*, vėlyvojo skr. *śravaṇa* < *śramaṇa*, *vīmamsā* < *mīmāṃsā* (plg. J. Wackernagel, KZ, 43,282). Lietuvių kalboje tokį kaitaliojimasi matome ir žodyje *bezwėnas* < *bezmėnas* < balt. *бязмен* (plg. E. Fraenkel, IF, 53,127). Taip pat ir latvių tarmėse randame tokios pat kilmės formą *bazvanc* (plg. M. A. Alksnis, FBR, 12,26).

Linkuvos ir Šeduvos rajonuose kartais pasitaiko forma *knýnas*, asimiliacijos keliu atsiradusi iš formos *kmýnas*.

Rytų Prūsijos lietuvių žodynuose randame formą *knyvai* (plg. P. Ruhig, Lex., 1, 65; Chr. Mielcke, Wb., 1, 125; G. Nesselmann, Wb., 223). Ši forma galėjo kilti metatezės keliu iš formos *kvýnai*, plg. lat. *senalas*: liet. *sėlenos*, lat. *nota*: liet. *nuolat*, lat. *gazore* < *garoze* (plg. J. Endzelins, La. Gr., 235). Kadangi gyvojoje kalboje ši forma nepasitaiko, tai jos atsiradimas minėtuose žodynuose mėginamas aiškinti ir kitokiu būdu. Ši forma randama rankraštiniame D. Kleino žodyne (=Lexicon Lithuanicum in usum eorum..., plg. G. Gerullis, KZ, 50, 233). Ten ji galėjo būti neteisingai užrašyta vietoje *kvynai*, o iš čia patekti ir į kitus žodynus (plg. Pr. Skardžius, Lw., 105).

Formos su formantu *-l-* į lietuvių kalbą pateko iš vokiečių kalbos, ką vaizdžiai rodo ir šio žodžio geografija (Kbr, Vrb, Nm, Sdr, Gl, Plv, Snt, Grš). G. Neselmano žodyne (Wb., 353) šalia formos *laukkmynai* aptinkame

ir formą *laukkimmélei*. Tai vertiniai iš vok. *Feldkümmel* (plg. K. Alminauskis, 78).

5. Latvių kalboje taip pat randamė tos pačios šaknies kmyno pavadinimą. Tarmėse bei kituose kalbos paminkluose aptinkame įvairių šio pavadinimo variantų: *ķimene*, *ķimins*, *ķimens* (EM, 2, 381; EH, 1, 703), *ķimenis* (EH, 1, 703), *ķimans* (EH, 1, 702), *ķimuni* (EH, 1, 703), *ķimele* (EM, 2, 381), *ķēmele* (EM, 2, 373), *ķērmeles* (EM, 2, 376), *ķiemeles* (EM, 2, 390), *ķinepes* (EM, 2, 382).

Forma *ķimene* į latvių kalbą galėjo patekti iš vokiečių kalbos, plg. vok. *cimin*, arba iš rusų kalbos (plg. EM, 2, 381). J. Zēveris (306) linkęs ją laikyti skoliniu iš rusų.

Kmyno pavadinimui su formantu *-l-* šaltinis buvo vokiečių kalba. Formą *ķimeles* jau randame G. Mancelio žodyne. Formos *ķēmele*, *ķiemele* veikiausiai kilusios iš vok. žem. *kōmel* (plg. J. Sehwers, 66, 306; EH, 1, 707).

Forma *ķērmeles* veikiausiai yra kilusi iš *ķēmeles*, išspraudžiant priebalsį *r*. Toks *r* išspraudimas tarp balsio ir priebalsio, ypač skoliniuose, pasitaiko įvairiose kalbose, kartais aptinkame jį ir latvių kalbos tarmėse: *iegārtnis* < *iegātnis*, *mērtelis* < *mētelis*, *kārsis* < *kāsis*, *pārtaga* < *pātaga*, *paērglis* < *paeglis* (plg. J. Endzelīns, KZ, 44, 60; La. Gr., 237-8).

Gana keista forma *ķinepes*. Ji veikiausiai atsiradusi žodžių *kanepes* „kanapės“, *sinepes* „garstyčios“ įtakoje. Būdinga, kad žodis *ķinepes* ir reiškia vienur kmynus, kitur — kanapes, o dar kitur — garstyčias (plg. EM, 2, 382).

Kaip matome, baltai ir slavai turi tos pačios šaknies, svetimos kilmės kmyno pavadinimus. Šis pavadinimas į pastarąsias kalbas pateko įvairiais keliais. Dalis baltų kmyno pavadinimą gavo iš slavų, dalis — iš germanų. Apie kmyno pavadinimą senovės prūsų kalboje nėra jokių žinių.

Krienas (*Cochlearia armoracia*)

1. A. de Kandolis (43, 553) šio augalo tėvyne laiko Rytinę Europą. Juodosios jūros pakraščiuose auga laukiniai krienai. Sulaukėjusių krienų kartais galima aptikti ir Lietuvos bei Latvijos teritorijose (plg. P. Snarskis, 381; P. Galenieks, 2, 344). Apie šio augalo vartojimą senovėje tikrų žinių trūksta. P. Einhornas savo „*Historia lettica*“ (35) nurodo, kad latviai prieskoninių augalų nevartoja (plg. J. Sehwers, 305).¹

2. Ide. kalbose aptinkama įvairių krienų pavadinimų. Tačiau šie pavadinimai dažniausiai nėra seni, gauti iš kaimyninių kalbų arba, palyginti, neseniai sudaryti savose kalbose sudurtiniai žodžiai, kurių vienas komponentas reiškia kurį nors kitą augalą, dažniausiai „ridiką“, plg. port. *rabano de cavalo* (*rabano* „ridikas“, *cavalo* „arklys“), angl. *horse-radish*, šved. *pepparrot* (*peppar* „pipiras“) (iš kur suom. *piparuutti*), vok. *Meerrettich*. Švedišką šio augalo pavadinimą rodo, kad pipirus švedai turėję pažinti anksčiau negu krienus.

3. Seną krienų pavadinimą turi slavų kalbos: ssl. *chrěno*, rus. *хрен*, balt. *хрэн*, ukr. *хрін*, bulg. *хрян*, serb.-chr. *хрѣн*, slovėn. *hrěn*, ček. *křen*,

¹ Tačiau P. Einhornas čia galėjo turėti galvoje iš rytų kraštų importuojamus prieskoninius augalus (pipirus ir kt.).

sen. ček. *chřěn*, slov. *chren*, lenk. *chrzan*, aukšt. luž. *khřěn*, žem. luž. *ksěn*, polab. *chřon* (plg. F. Miklosich, Et. Wb., 90; E. Berneker, Et. Wb., 402; A. Будилович, 1,91; M. Vasmer, Et. Wb., 3,271; F. Sławski, Sł.et., 1,84).

Šio pavadinimo kilmė įvairiai mėginta aiškinti. Tačiau tie aiškinimai kol kas yra labai neįtikimi. J. Lioventalis (AfslPh, 37,384) labai dirbtinai mėgino atstatyti ide. prolytes **kerāinó-s*, **(s)kerāinó-s*, **kserāinó-s*, siedamas jas su skr. *ksārā-h* „deginantis, ėdas“, lot. *seresco* „džiovinu“. Taip pat nevykęs jo mėginimas (ZfslPh, 7,407) sieti šį krienų pavadinimą su oland. *schrijnen* „peršėti, deginti“. Jei semantiniu atžvilgiu šie lyginimai ir motyvuoti, tai fonetiškai jie sunkiai įmanomi. Dėl kitų panašių aiškinimų plg. M. Vasmer, Et. Wb., 3,271; F. Sławski, Sł.et., 1, 84.

Tos pačios šaknies kaip slaviskasis krienų pavadinimas veikiausiai yra ir gr. *κράιν*. Šį žodį jau mini Teofrastas. Jis (IX, 15,5) rašo: „...augalus, kuriuos vieni vadina laukiniais ridikais (*ῥάφανον ἀγρίον*), kiti gydytojai — *keráin*“ (plg. O. Schrader, Reall., 2,55). Ir graikai, ir slavai šį krienų pavadinimą galėjo gauti iš kokios nors rytų kalbos (plg. V. Machek, LP, 2,158; Rost., 66).

Iš slavų minėtas krienų pavadinimas įvairiais keliais pateko į kitas kalbas: vid. vok. aukšt. *krên*, *krêne*, pranc. *cran*, makedoniečių rum. (aromân) *hreamu*, dakų rum. (dacoromân) *hrean* (plg. A. Rosetti, 44), mold. *хрян* ir kt.

Vėlesniais laikais iš rusų kalbos šis žodis pateko į daugelį kitų Tarybų Sąjungos kalbų: erz. *крѣн*, bašk. *керэн*, tadž. *хрен*, kazach. *хрен*, lezg. *хрен*, oset. *хрен*, bur.-mong. *хрен*, avar. *хрен*, čuv. *хѣрен*, tuv. *хрен* ir kt.

4. Iš slavų toks krienų pavadinimas pateko ir į baltų kalbas. Šį žodį jau randame K. Sirvydo žodyne (Di., 27). Į lietuvių kalbą jis galėjo patekti iš rusų arba baltarusių kalbų (plg. Pr. Skardžius, Lw., 110; A. Brückner, Fw., 97; J. Otrębski, Tw., 3,26; B. И. Костельницкий, 218).

Toks krienų pavadinimas (*kriėnas*) vartojamas visose lietuvių tarmėse. Pažįsta jį ir Latgalės latvių tarmės (plg. P. Galenieks, 2,344).

5. Tačiau šiaip latvių tarmėse ir literatūrinėje kalboje vartojamas kitas, ne slaviskos kilmės krienų pavadinimas. Tarmėse ir įvairiuose kalbos paminkluose pasitaiko įvairių šio pavadinimo variantų: *mārrutks* (EM, 2,584), *mērrutks*, *mērarutks* (EM, 2,620), *mēr(r)uks* (EH, 1,809), *mārakas* (EM, 2,583), *māraka* (J. Endzelīns, La. Gr., 76). Šie žodžiai yra skoliniai iš vokiečių kalbos, tik antrasis žodžio komponentas išverstas (plg. J. Schwerts, 78). Fonetinis įvairavimas aiškinamas šaltinio, iš kurio buvo žodis paskolintas, įvairumu (vok. žem. *mahrreddick*, vid. vok. žem. *merreddich*) arba pakitimais jau latvių kalbos dirvoje. Dvi paskutiniosios formos kilusios asimiliacijos keliu. Tokia balsių asimiliacija baltų kalboms yra visai neįprasta, todėl, galimas daiktas, kad čia yra lybių kalbos įtaka (plg. J. Endzelīns, La. Gr., 76).

Latvių kalboje randame šios šaknies krienų pavadinimą, kur antrasis komponentas nėra išverstas — *mērdiķis* (EM, 2,618; J. Schwerts, 299).

Šie krienų pavadinimai randami jau XVII a. latvių kalbos paminkluose. G. Mancelis (Phras. lett. XVI) rašo „Merrettich, Swāti Rutki, Mahra — Rutki“, J. Langijas (Wb., 114) — „Mahrrutki, Meerettig. Sonst heissen sie swāhti Rutki“ (plg. J. Schwerts, 299).

Aptinkamas šios šaknies krienų pavadinimas ir be antrojo komponento žymių — *mārene* (EH, 1,792).

6. Peržiūrėję krienų pavadinimus, matome, kad slavų kalbos turi seną, neaiškios kilmės krienų pavadinimą. Šis pavadinimas yra patekęs ir į kitas ide., jų tarpe ir į baltų, kalbas. Randamas jis lietuvių tarmėse ir nedidelėje Latgalės latvių tarmių dalyje. Kitos latvių tarmės turi vokiškos kilmės sudurtinį krienų pavadinimą, dažniausiai su išverstu antruoju komponentu. Apie krienų pavadinimą senovės prūsų kalboje nėra jokių žinių.

SANTRUMPOS

alb. — albanų
angl. — anglų
aram. — aramėjų
asyr. — asyrų
aukšt. — aukštaičių
avar. — avarų
balt. — baltarusių
bašk. — baškių
bulg. — bulgarų
bur.-mong. — buriatų-mongolų
ček. — čekų
čuv. — čuvašų
dan. — danų
erz. — erzios
est. — estų
evenk. — evenkų
gr. — graikų
hebr. — hebrajų
ide. — indoeuropiečių
isp. — ispanų
it. — italų
kazach. — kazachų
lat. — latvių
lenk. — lenkų
lezg. — lezginų
liet. — lietuvių
lot. — lotynų
luž. — lužičėnų (lužicų)
mokš. — mokšos
mold. — moldavų
norv. — norvegų
oland. — olandų
oset. — osetinų
polab. — polabų

port. — portugalų
pranc. — prancūzų
rum. — rumunų
rus. — rusų
sen. — senovės
serb.-chr. — serbų-chorvatų
skr. — sanskrito
slovėn. — slovėnų
slovk. — slovākų
ssl. — senovės slavų
suom. — suomių
šved. — švedų
tadž. — tadžikų
tuv. — tuvinų
ukr. — ukrainiečių
veng. — vengrų
vid. — vidurio
vok. — vokiečių
žem. — žemaičių

* * *

G1 — Gelgaudiškis, Šakių r.
Grš — Griškabūdis, Naumiesčio r.
Grž — Grūžiai, Joniškėlio r.
Kbr — Kybartai
Nm — Kudirkos Naumiestis
Plv — Pilviškiai, Vilkaviškio r.
Rk — Rokiškis
Sdk — Sudeikiai, Utenos r.
Sdr — Sudargas, Šakių r.
Snt — Sintautai, Kudirkos Naumiesčio r.
Trgn — Tauragnai, Utenos r.
Vrb — Virbalis, Kybartų r.
Všk — Vaškai, Linkuvos r.
Zr — Zarasai

LITERATŪRA

1. M. A. Alksnis, Filologu biedrības raksti, 12, 26-48, Rīgā (1932).
2. K. Alminauskis, Die Germanismen des Litauischen, Kaunas, 1935.
3. E. Berneker, Slavisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg, 1908-13.
4. É. Boisacq, Dictionaire étymologique de la langue grecque, Heidelberg-Paris, 1916.
5. A. Brückner, Die slavischen Fremdwörter im Litauischen, Weimar, 1877.
6. A. Brückner, Słownik etymologiczny języka polskiego, Kraków, 1927.
7. А. Будилович, Первобытные славяне, 1, Киев, 1878.
8. G. Buschan, Vorgeschichtliche Botanik der Cultur- und Nutzpflanzen der alten Welt auf Grund prähistorischer Funde, Breslau, 1895.
9. A. De Candolle, Der Ursprung der Culturpflanzen, Leipzig, 1884.
10. J. Dagys, Lietuviškas botanikos žodynas, Kaunas, 1938.
11. В. Даль, Толковый словарь живого великорусского языка, 1-4, Москва, 1955.
12. Daukšos Postilė, fotografuotinis leidimas, Kaunas, 1926.
13. J. Endzelīns, Latviešu valodas gramatika, Rīgā, 1951.
14. J. Endzelin, Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, 44, 46-69, Göttingen (1911).
15. EH= J. Endzelīns, E. Hauzenberga, Papildinājumi un labojumi K. Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīcai, 1-2, Rīgā, 1934-46.
16. EM= J. Endzelīns, K. Mūlenbacha Latviešu valodas vārdnīca, 1-4, Rīgā, 1923-32.
17. E. Fraenkel, Litauisches etymologisches Wörterbuch, Heidelberg, 1955-8.
18. E. Fraenkel, Indogermanische Forschungen, 53, 123-34, Berlin-Leipzig (1935).
19. P. Galenieks, Latvijas PSR flora, 2, Rīgā, 1955.
20. G. Gerullis, Die altpreuussischen Ortsnamen, Berlin-Leipzig, 1922.
21. G. Gerullis, Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, 50, 233, Göttingen (1922).
22. Л. Хакулинен, Развитие и структура финского языка, 2, Москва, 1955.
23. V. Hehn, Kulturpflanzen und Haustiere in ihrem Übergang aus Asien nach Griechenland und Italien sowie in das übrige Europa. Siebente Auflage. Neu herausgegeben von O. Schrader mit botanischen Beiträgen von A. Engler, Berlin, 1902.
24. J. Hoops, Reallexikon der germanischen Altertumskunde, 1, Strassburg, 1911.
25. T. E. Karsten, Indogermanische Forschungen, 26, 236-58, Strassburg (1909).
26. В. И. Костельницкий, Русско-литовские языковые связи по словарным материалам литовского языка, Ленинград, 1953 (rankraštis).
27. P. Kretschmer, Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen, 29, 381-483, Gütersloh (1888).
28. L. k. žd. = J. Balčikonis, Lietuvių kalbos žodynas, 2, Kaunas, 1947.
29. J. Loewenthal, Archiv für slavische Philologie, 37, 377-94, Berlin (1920).
30. J. Loewenthal, Zeitschrift für slavische Philologie, 7, 406-8, Leipzig (1930).
31. K. Lokotsch, Etymologisches Wörterbuch der europäischen (germanischen, romanischen und slavischen) Wörter orientalischen Ursprungs, Heidelberg, 1927.
32. V. Machek, Česká a slovenská jména rostlin, Praha, 1954.
33. V. Machek, Lingua Posnaniensis, 2, 145-161, Poznań (1950).
34. A. Meillet, Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave, Paris, 1902.
35. G. Meyer, Etymologisches Wörterbuch der albanesischen Sprache, Strassburg, 1891.
36. F. Miklosich, Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen, Wien, 1886.
37. G. H. F. Nesselmann, Wörterbuch der litauischen Sprache, Königsberg, 1851.
38. Л. Нидерле, Славянские древности, Москва, 1956.

39. M. Niedermann, *Tauta ir Žodis*, 2, 438-44, Kaunas, 1924.
40. J. Otrębski, *Wschodniolitewskie narzecze twereckie*, 3, Kraków, 1932.
41. A. Rosetti, *Influența limbilor slave meridionale asupra limbii române* (sec. VI-XII), București, 1953.
42. Ph. Ruhig, *Littauisch-Deutsches und Deutsch-Littauisches Lexicon*, Koenigsberg, 1747.
43. O. Schrader, *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*, 1, Berlin, 1917.
44. J. Schwes, *Sprachlich-kulturhistorische Untersuchungen vornehmlich über den deutschen Einfluss im Lettischen*, Leipzig, 1936.
45. Pr. Skardžius, *Die slavischen Lehnwörter im Altlitauischen*, Kaunas, 1931.
46. F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, 1, Kraków, 1952-6.
47. P. Snarskis, *Vadovas Lietuvos TSR augalams pažinti*, Vilnius, 1954.
48. W. Swederski, *Acta Societatis Botanicorum Poloniae*, 3, Nr. 2, 242-52, Warszawa (1926).
49. C. Szyrwid, *Dictionarium trium linguarum*. Quinta editio, Vilnae MDCCXIII.
50. M. Vasmer, *Russisches etymologisches Wörterbuch*, 1-3, Heidelberg, 1950-7.
51. J. Wackernagel, *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung auf dem Gebiete der indogermanischen Sprachen*, 43, 277-98, Göttingen (1910).
52. A. Walde, *Lateinisches etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, 1910.
53. F. L. K. Weigand, *Deutsches Wörterbuch*, 1, Giessen, 1909.

О ПРОИСХОЖДЕНИИ НАЗВАНИЙ НЕКОТОРЫХ РАСТЕНИЙ В БАЛТИЙСКИХ ЯЗЫКАХ

А. И. САБАЛЯУСКАС

Резюме

Укроп (*Anethum graveolens*)

Укроп является давно известным культурным растением. В индоевропейских языках встречаются разные названия этого растения. Славянские языки имеют общее название укропа (русск. *укроп*, укр. *крпн*, чеш. *kopř* и др.). Происхождение данного названия неясное. Вернее всего, оно имеет тот же корень, что и славянское название крапивы (русск. *крапива*, чеш. *kopřiva*, болг. *коприва* и др.).

Литовцы название укропа (*krāpas*) позаимствовали у славян, скорее всего у поляков.

Из польского языка это название попало и в некоторые диалекты латышского языка (*kropas*). Но вообще в латышском языке употребляется название укропа немецкого происхождения (*dille*). Иногда такое название (*dilē*, *dilutē*) обнаруживается и в литовском языке.

О названии укропа в древнепрусском языке что-нибудь определённого сказать трудно.

Тмин (*Carum carvi*)

Исторические данные показывают, что тмин является давно известным культурным растением. В большинстве индоевропейских языков обнаруживается одинаковое название тмина. В греческий язык оно (*κάρμινον*), по всей вероятности, проникло из семитских языков. Из греческого языка это название попало в латинский язык (*carminum*), а оттуда разными путями — в другие европейские языки.

В литовских диалектах больше всего употребляется название тмина (*kmỹnas*), позаимствованное у славян. В литовском языке это слово испытывало разные фонетические изменения: *akmỹnas*, *ikmỹnas*, *kṽnas*, *kñnas*, *kim̃nas*. В небольшой части диалектов употребляется название тмина (*k̃melis*), позаимствованное из немецкого языка.

В латышский язык название этого растения попало тоже двумя путями: из немецкого и русского языков. Немецкого происхождения являются формы с формантом *-l-* (*k̃mele*, *k̃emele*, *k̃iemele*), а русского — без этого форманта (*k̃imene*, *k̃imins*, *k̃imens* и др.). Разные фонетические варианты названия тмина (*k̃ermeles*, *k̃inepes*) возникли уже на почве латышского языка.

О названии тмина в древнепрусском языке нет никаких данных.

Хрен (*Cochlearia armoracia*)

В индоевропейских языках встречаются разные названия хрена. Но эти названия чаще всего не являются древними. Древнее название хрена обнаруживается в славянских языках (русск. *хрен*, болг. *хрян*, польск. *chrzan* и др.). Славянское название хрена, вернее всего, является того же происхождения что и греческое *κέραιον*. Из славянских языков это название проникло и в другие европейские языки.

У славян название хрена позаимствовали и литовцы (*kriēnas*). Это название обнаруживается и в некоторых латгальских диалектах латышского языка.

В большинстве латышских диалектов употребляется название *mārrutks* и разные фонетические варианты этого слова. Данное название латыши позаимствовали из немецкого языка, только второй компонент перевели на латышский язык (*rutks* „редька“).

О названии хрена в древнепрусском языке нет никаких данных.